

**НОВА РУСКА ТЕРМИНОЛОГИЧНА ПОРЕДИЦА
(„ТЕРМИНОВЕДЕНИЕ“)**

През 1993 г. в Русия се появи ново периодично издание, чиито първи броеве излизат под заглавието „Терминоведение и професионална лингводидактика“. Впоследствие втората част на това заглавие, написана с по-дребен шрифт, отпада и остава само „Терминоведение“.

„Терминоведение“ е издание на Руското терминологично общество (РоссТерм) и излиза 3 пъти годишно. То е основано от В. Татаринов, който е и негов главен редактор. В редакционния съвет, обявен в по-късните броеве, влизат като зам.-гл. редактори С. Гриньов, М. Володина и В. Кулпина и като членове Л. Борисова, А. Гагарин, К. Красников, Н. Комлев, А. Кривонос, Е. Кулпин, В. Лейчик, Ю. Марчук, Л. Минаева, В. Новодранова, В. Прохорова, Е. Пириков и Ю. Рождественски — това са имена, добре познати на всеки, който следи терминологичните публикации. От излезлите досега броеве се вижда, че списанието поставя възможно най-широк кръг терминологични проблеми — от теорията на езиците за специални цели, и в частност терминологията, до терминологичната компаративистика и обучението по терминология и по чужди езици във висшите учебни заведения.

В брой първи¹ на поредицата са оформени рубриците Професионална лингводидактика, Терминознание, Проблеми на отрасловите терминологии, Обучение по езика на специалността, Рецензии и Информация, които с някои размествания и незначителни промени се запазват и в останалите броеве.

Първата книжка на списанието се открива от статията на Ю. Рождественски „Професионална езикова дидактика“, посветена на особения предмет на специализираното езиково обучение, а именно на езика за специални цели (известен в европейското езикознание със съкращението LSP, т. е. language for special purposes). Като основни въпроси, разработвани от този вид езикова дидактика, авторът посочва следните: за обема на общия книжовен език, за отношението между различните професионални езикови подсистеми, за съотношението между устната и писмената форма на езика в пределите на учебния предмет. Той изтъква, че професионалната езикова дидактика решава редица важни теоретични положения,

съставлящи фундамента на тази област от приложното езикознание. На първо място сред тях поставя проблемите на терминологията, на общонаучната лексика и на съотношението между езика и стила на научното изложение. Спирайки се на характерните особености на термина, авторът подчертава необходимостта от отделянето на термините в особен клас лексикални единици, което не само ще позволи да се навлезе по-дълбоко в природата им, но ще даде възможност и за обучение на бъдещите специалисти в правилно научно изложение. Интерес във връзка с общопризнатите изисквания към термините представлява схващането на автора за еднозначността, респ. многозначността им, което поставя в по-широкия контекст на научното знание и неговото развитие. Той изтъква като основна черта в природата на научния термин „да бъде еднозначен в дадено съчинение, но многозначен в цялата маса от научни съчинения, тъй като заедно с новото познание се развива и значението на термина“². По този начин се преодолява възприетото едва ли не като догма изискване за еднозначност на термина и се обръща внимание на действителното му функциониране като знак, но езиков, с което се обяснява нежелателната, но на практика непреодолима многозначност в терминологията. Любопитен е и изводът относно обема на общонаучната лексика, която според него за руския език едва ли надвишава 3 000 думи. Внимание заслужава и съпоставката, която се прави между термини, дескриптори и думи от общонаучната лексика при съставянето на терминологични тезауруси, както и редица други въпроси, като напр. за източниците на професионалната лингводидактика, за сравнителното изучаване на терминологията, за ролята на специалния език в масовите видове реч и др.

Втората статия в рубриката „Професионална лингводидактика“ е на Н. Новикова и носи заглавието „Нужна ли е филологическата култура на нефилолога?“ В нея със занимателни факти от историята и художествената литература авторката разкрива измененията в съвременната теория на познанието, позволяващи да се осъзнае новата научно-познавателна ценност на хуманитарното знание.

Статиите, включени в рубриката „Терминознание“, разглеждат такива фундаментални за терминологичната теория и практика въпроси като системния подход към терминологията, приложността на терминологичното знание, отношението между терминологичната и общоупотребимата лексика. В. Лейчик в статията си „Приложение на системния подход за анализ на терминосистемите“ доказва, че терминологичната система е лингвистичен модел на системата от понятия в дадената област на знанието. Той спира вниманието си на тези общосистемни логически, лингвистични и моделобразуващи (информационни) признаци, които в своята съвкупност обезпечават системния характер на терминологията и потвърждават факта за нейната отнесеност към категорията на системите.

Такива според него са характеристиките: цялостност, основен критерий за която е пълният обхват от терминосистемата на всички елементи от специалната област; относителна устойчивост, която позволява количественото нарастване на терминологията в дадена област да се базира на общи основания с вече съществуващите термини, докато нова теория (концепция) не постави в центъра на терминологичната система други общи (родови) термини, около които да започне образуването на нови видове термини; структурираност, която се изразява чрез линейна, йерархична или многоаспектна класификация; свързаност, реализираща се като съдържателно езикова при отразяването на логическите връзки и като формално езикова, когато се отразяват словообразователните и лексикосемантичните (напр. антонимия, градация) отношения между термините. Признавайки терминосистемите за знакови (лингвистични) модели на определени специални области, авторът се спира и на най-разпространените техни типови модели. Разграничава и три подхода при анализа им: логически, който позволява да се определят термините, означаващи основните, производните и сложните понятия в съответната терминосистема, както и да се установят различните степени на абстракция; лингвистичен, чрез който се вижда с какви лексикални единици са изразени термините и терминоелементите на дадената система; терминоведски, чрез който се показва мястото на всяка една единица в съответната терминосистема.

Прилагайки терминоведския анализ към състава и структурата на терминосистемата, авторът определя следните седем групи единици, които всъщност показват различните стилистични слоеве термини: 1) основни термини; 2) производни термини; 3) сложни термини; 4) базови термини; 5) привлечени термини; 6) общонаучни и общотехнически термини; 7) термини с широка семантика. Като резултат от направения анализ е изведена дефиницията на понятието терминологична система и са определени основните ѝ функции.

Статията „Психолингвистичен експеримент в терминознанието: разбиране на текста от специалисти и неспециалисти“ на Л. Городецка е първият опит за експериментално изучаване на основните параметри в разбирането на терминологичните словосъчетания от специалисти и неспециалисти. Авторката установява причините за комуникативните нарушения, които разделя в три основни групи: 1) лингвистични, чиито фактори са многозначност на цялото съчетание или на един от неговите компоненти; образен, метафоричен характер на един от компонентите; уникалност на лексикосемантичните отношения; тясна сфера на употреба; заемка при една от съставките; калка при една от съставките; остарял термин; 2) социолингвистични, чиито фактори са тясна специализация на възприемащия комуникант; отсъствие на терминологична грамотност; незна-

ние на чужди езици; 3) психолингвистични, чиито фактори са характерът на личността, вербалният стереотип, отношение към експеримента и експериментатора.

Статията „Приложно терминознание“ на Ю. Марчук започва с любопитната съпоставка между термина и другите класове думи: „... от термина винаги нещо „се изисква“. Той е длъжен да бъде такъв и такъв. Защо в езикознанието никой не изисква нищо от имената, местоименията, глаголите, от собствените имена или от другите класове думи?“³ По такъв нетривиален начин авторът насочва вниманието към втората страна на терминознанието, а именно приложната, и търси причините, предизвикали обособяването на новото понятие „приложно терминознание“. Под това название той подвежда науката, имаща за цел непосредственото усъвършенстване на речевите комуникации в сферата на научно-техническото общуване. На въпроса „Какви проблеми съставят съдържанието на приложното терминознание?“ авторът отговаря, че те по смисъл не се отличават много от традиционните проблеми на лексикологията и терминознанието, които са: отбор на изходния материал за съставяне на терминологични речници — намиране на текстовете и на тематичните области, работа с информанти, определяне на представителността за изходния масив и т. н.; подбиране на речници в качеството на базови източници за съставяния терминологичен продукт; методика за работата над желаното терминологично произведение, било то терминологичен речник или банка от терминологични данни.

В статията си „Отношения между общоупотребимата и терминологичната лексика“ В. Прохорова спира вниманието си върху една от слабо проучените страни на езиковата системност, проявяваща се в семантичните връзки между термините и общоупотребимите думи с обща звукова форма. Значимостта на този въпрос за терминообразуването, както отбелязва авторката, произтича от факта, че няма нито една терминосистема, в която да не се включват като термини думи от общоупотребимата лексика. По-специално интересът тук е насочен към отношенията с общоупотребимата лексика на две групи термини, получени чрез терминологизация на общоупотребими думи — термини, които имат еднакъв, и термини, които имат различен денотат с изходната лексикална единица. В този смисъл е важен проблемът за различието при термините от първата група и за близостта при термините от втората група със значението на изходната лексема. Основното различие между термините от първата група и общоупотребимата лексика авторката определя като езиково, т. е. само в дефинирането им, тъй като в дефиницията на общоупотребимата дума влиза само „близкото“ ѝ значение, докато в дефиницията на термина се включват най-съществените системни признаци на специалното понятие. Тези думи, които могат да бъдат наречени термини с ниска степен

на терминологичност, както установява авторката, не са резултат от лексико семантично словообразуване, т. е. не са омоними, а се отнасят като равноправни и в лексикосемантичните групи на общоупотребимия език, и в терминологичните подсистеми независимо от възможността да заемат различно място в научната таксономия и в лексикосемантичните групи на книжовния език. Термините от втората група са определени като омоними на съответните думи от общоупотребимата лексика и тъй като означават различни денотати и имат различни значения, близостта им се търси в сходството или в съседството на признаците на понятията. Във връзка с използването на метафората като начин за терминообразуване авторката обръща внимание и на въпроса за възможността в значението на термина да влизат и семи на образността или емоционалността. Като разглежда отношението между термините и общоупотребимите думи, авторката стига до извода, че терминологичната лексика е органична част от книжовната лексика, така както и терминологичните подсистеми са част от единната, цялостната система на съвременния руски книжовен език.

В рубриката „Проблеми на отрасловите терминологии“ са разглеждани въпросите за съдържанието на термините в някои конкретни терминологии — Е. Кулпин „За основните понятия на социоестествената история“, Н. Никитенко „Термините железен век и преходен период от бронзовия към железния век в археологичната литература“, Р. Бетц „Съдържание на термините отчуждението и материя в ранните работи на К. Маркс (възгледите на християнина)“, И. Михина „Английската терминология на литературните жанрове“; за структурните им особености — А. Миняр-Белоручева „Структурно-морфологичните особености на историческите термини“, М. Соколова „Заемане на чужди термини в съвременното изкуствознание: в търсене на аналози“, И. Ясенко „Съотношение между сложните думи и словосъчетанията в културологичните текстове“; за функционирането на термините, отразяващи реалиите в текстовете с историческо съдържание — Е. Кирилова „Реалиите в английската научноисторическа проза и начините за тяхната систематизация“, И. Ритова „Английският исторически роман като разновидност на жанровата стилизация“.

В рубриката „Обучение по езика за специални цели“ са намерили място такива актуални теми от теорията и практиката на специализираната лингводидактика като „Активизацията на някои методически средства при обучението по английски език за специални цели“ от С. Морозова, „Антропонимите от общоевропейския фонд в лингводидактиката“ от В. Кулпина, „Проблемите на текстовата вариативност в лингводидактически аспект“ от В. Варин, „Структурните модели на причинността и учеб-

ният превод на научен текст“ от М. Алексеева, „Лингвостранознанието: център и периферия в езика и културата на Франция“ от Т. Загряскина.

В първия брой на поредицата са поместени и рецензии от В. Татаринов, В. Кулпина и В. Варин за терминологични монографии и речници.

В рубриката, носеща заглавието „Информация“, е направено съобщение за предстояща научна конференция на тема „Терминознание и преподаване на езика за специални цели“.

Брой втори⁴ на поредицата се открива със статията на В. Новодранова „Лексикографско представяне на интернационалните терминоеlementи“. Като излиза от факта, че в противоположност на непрестанно и рязко увеличаващото се количество термини основните елементи, от които те се строят, са сравнително ограничени по брой, авторката обръща внимание на необходимостта от създаването на специални речници за интернационалните гръко-латински елементи, които биха служили като „терминологичен ключ“ за разбирането на съвременната терминология. Спира се върху резултатите от работата на редица видни терминолози като Е. Вюстер, Ф. Вернер, Б. Валгрен, А. Коте, които създават първите общи (обхващащи най-често срещаните наименования във всички терминологии) и специални (за наименованията в отделните отрасли) терминологични ключове. С оглед на руската терминология специално внимание обръща на известния и у нас речник на Н. Юшманов „Елементи на международната терминология“⁵, както и на други по-нови речници от този тип. В предлагания от авторката модел са използвани два вида данни. Първо, тя е анализирала медико-биологичната терминология на латински език и е отделила латинските и латинизираните гръцки терминоеlementи в състава на медицинските термини. Второ, проследила е съдбата на отделните гръко-латински терминоеlementи в съвременните национални терминологии — руската, английската, немската и др. медико-биологични терминологии. Статията утвърждава принципа за системността в представянето на терминоеlementите въз основа на понятийната структура на термина. Този подход изисква в първата част на един такъв речник специализираните терминоеlementи да бъдат представени по понятийни категории с необходимите сведения за езика-източник, за думата-етимон и нейното значение, за научната му специализация. Алфавитното подреждане се предвижда за втората част на речника. Във връзка със създаването на руски речник на международните терминоеlementи авторката предлага да се започне със списъци и речници на гръко-латинските терминоеlementи в една или в няколко близки науки, които впоследствие да се обобщят в общ речник на научните термини.

На терминологичната систематизация е посветена статията на О. Алексеева „Систематизация на терминологията при съставяне на двуезични специални речници“. Чрез конкретен анализ върху английската и

американската терминология за строителните материали тя доказва, че неточностите в двуезичните специализирани речници се дължат предимно на отсъстващото предварително системно разглеждане на дадената терминология.

Третата статия от раздела „Терминознание“ с автор И. Фьодорова носи заглавието „Зависимост на лексикалния състав на научно-техническия текст от неговата жанрова разновидност“. В нея се прави разслоение на научната лексика и се предлага класификация на текстовия материал за учебни цели.

В този брой на списанието е въведена новата рубрика „Проблеми на специалния текст“. В нея са разгледани въпроси на синтагматичните и на функционалните особености в научния текст, срв. статиите на Т. Добросклонска, Е. Клейменова, И. Ритова, М. Алексеева, които пряко се свързват с темите, засегнати в рубриката „Обучение по езика на специалността“.

Тук отново намираме и рубриците „Проблеми на отрасловите терминологии“, „Рецензии“ и „Информация“.

В брой втори от 1994 г.⁶ под рубриката „Терминознание“ са поместени статиите на В. Лейчик, В. Татаринов и М. Гриньов, в които отново се поставят за разрешение фундаментални проблеми на терминологията. В статията си „Терминология: резултати и перспективи“ С. Гриньов разглежда терминологията като научна дисциплина, базираща се върху типологичното изучаване на езиците за специални цели. В този смисъл той смята, че тезаурусът на всеки един от тези езици е оптималният вариант на терминологичен словник, който освен че ще систематизира, но и ще стимулира развитието на знанието в съответната дисциплина.

В статията на В. Лейчик „Определяне на структурата на термина като езиков знак“ се излиза от традиционното разбиране за термина, но се насочва вниманието към един нов аспект при изучаване на структурата му, а именно — зависимостта на неговата концептуална структура от семантичната структура на съответната дума, принадлежаща към естествения език.

Статията на В. Татаринов „Амбисемията като специфичен тип полисемия“ е обърната към терминологичната практика с интересното и полезно предложение за разграничаване на амбисемията (вид двусмисленост при термина) и еурисемията (възможността на термина да насочва към различни обекти) от полисемията, която, макар и нежелана, реално съществува в терминологията.

В брой втори и трети⁷ от 1994 г. са публикувани още редица статии, като напр. на Ю. Рождественски, посветена на терминологичните тезауруси, на И. Смирнов за значението на термина социализъм в трудовете на Туган-Барановски, Булгаков и Бердяев, на М. Авдеева, К. Левинсон и

С. Баранова върху факти от английски и немски текстове, на А. Комарова и А. Липгарт за трите типа използване на езика в специалния стил и в лингвопоетиката, на В. Татаринов по въпроса за разбирането на чуждите термини, на Р. Рожков за измерването на семантичния контраст между термините, принадлежащи към различни езици, на А. Миняр-Белоручева за синтактичната асиметрия на научните текстове, на В. Новодранова за латинската деривационна система в руската медицинска терминология, на В. Попова и Е. Советникова върху лингвистичната терминология, на Л. Панина за функциите на лесовъдните термини в различни типове реч, на В. Кулпина за вторичната функция на топонимите и антропонимите, на Д. Володикина, Е. Покровска, О. Казанова и Т. Чаликова за специфичните черти на официалната руска реч.

Дори само изброяването на заглавията и темите показва необозримостта на поставените въпроси и предложените решения.

Брой първи от 1995 г.⁸ на поредицата е посветен на 30-годишнината от създаването на катедрата по чужди езици към Историческия факултет на Московския държавен университет, която е и инициаторът за създаването на Руското терминологично общество РосТерм. Под познатите ни вече рубрики са поместени научните доклади, изнесени на научната сесия по този случай. На тях тук нямаме възможност да се спираме, но няма да спестим съобщението, че при РосТерм е открит Руски терминологичен университет на името на видния руски и световен терминолог Д. С. Лоте. По този начин в Русия не само продължават най-добрите си и всепризнати традиции в развитието на терминологията, но възприемат и западноевропейската практика във висшите учебни заведения тя да се изучава като самостоятелна дисциплина.

Брой втори-трети от 1995 г.⁹ съдържа материалите от Международната научна конференция „Терминологични четения на РосТерм. 2“, в които за наша радост има и българско участие в лицето на Д. Райнова с доклад на тема „Честотно-конкордансно разпределение на глаголите в специалните текстове“ и на Т. Иванова и Т. Чалъкова с доклада „Грама-тичната характеристика на някои термини в справочните пособия“.

В заключение бихме искали да изтъкнем, че по съдържание и цели поредицата е осъществена много добре. Преди всичко се налага стремежът да се обхванат повече страни на терминологията, на езика за специални цели и на тяхното преподаване във висшите учебни заведения. За неговото осъществяване сериозно допринася фактът, че във всяка статия, дори когато постановките ни са вече познати, намираме винаги и нещо ново, макар понякога само в конкретните факти от разработката на дадената тема.

Като отбелязваме със задоволство появата на тази нова терминологична поредица и ѝ пожелаваме „На добър час!“, същевременно не мо-

жем да не изразим съжалението си, че поради нарушените ни връзки с Русия тя ще остане недостъпна за българските учени.

БЕЛЕЖКИ

¹Терминоведение и професионална лингводидактика, вып. 1. М., „Московский Лицей“, 1993.

²Цит. съч., с. 7.

³Цит. съч., с. 39.

⁴Терминоведение и професионална лингводидактика, 2, 1993. М., „Московский Лицей“, 1993.

⁵Юшманов, Н. В. Элементы международной терминологии. М., 1968.

⁶Терминоведение, 2, 1994. М., „Московский Лицей“, 1994.

⁷Терминоведение, 3, 1994. М., „Московский Лицей“, 1994.

⁸Терминоведение, 1, 1995. М., „Московский Лицей“, 1995.

⁹Терминоведение, 2 — 3, 1995. М., „Московский Лицей“, 1995.

Мария Попова

ПРИНОС КЪМ ПРОУЧВАНИЯТА НА ТЪРНОВСКАТА КНИЖОВНА ШКОЛА

Невяна Дончева-Панайотова

Словото на Григорий Цамблак за митрополит Киприан.

Изд. „ПИК“, В. Търново, 1996. 126 стр.

Научните интереси на доц. д-р Невяна Дончева-Панайотова към проблематиката, свързана с книжовната дейност на Григорий Цамблак и митрополит Киприан, датират твърде отдавна — от преди повече от две десетилетия. Още в началото на 1975 г. тя защити кандидатска дисертация на тема: „Търновската книжовна школа и Русия в края на XIV и началото на XV в. Киприан и Григорий Цамблак“. По-късно, през 1981 г., тя издаде и книгата „Киприан — старобългарски и староруски книжовник“. Тези нейни научни интереси намират изява и в различни доклади, изнасяни на национални и международни научни форуми у нас и в чужбина, както и в някои от студиите ѝ, засягащи пряко или косвено книжовните изяви на двамата писатели.

А през миналата година, след многогодишни проучвания, тя публикува в библиотека „Филология“ на филологическия факултет на Велико-